

*М. О. КОЦЬ, канд. психол. наук, докторант
(Волинський державний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк)*

ГУМАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ У ВИЩОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Наукові праці МАУП, 2002, вип. 4, с. 124–126

Проблема взаємодії є однією з центральних у психології. Це пов'язано з її значним впливом на процес становлення особистості, оскільки саме через взаємодію відбувається взаємозв'язок членів групи, при якому дії однієї зі сторін викликають дії з боку інших. Саме за обраним типом взаємодії людина налагоджує стосунки з іншими людьми, що визначають її потреби, інтереси, мотиви поведінки. Тому у цьому контексті важливою є проблема спілкування і взаємодії, зумовлена специфікою педагогічної діяльності.

У процесі професійної підготовки в майбутнього педагога мають бути сформовані такі особистісні якості, які сприяли б ефективній його адаптації до сучасних умов навчально-виховного процесу у школі. Тому і сам процес фахової підготовки має відбуватись з урахуванням особливого ставлення до людини, яке базується на гуманістичних основах. При цьому важливим є завдання допомогти майбутнім педагогам усвідомити себе як індивідуальність, свої можливості, здібності до налагодження ефективного спілкування, прояву самостійності, ініціативи та ін. Тобто у процесі підготовки педагога має повністю розкритись його власний духовний потенціал.

У психологічній літературі діяльність студентів трактується як своєрідна за своїми цілями й завданнями, змістом, труднощами, особливостями перебігу психічних процесів, проявами мотивації, зумовленої професійною спрямованістю.

Формування професійної педагогічної спрямованості безпосередньо пов'язане з професійним покликанням. Покликання до професії може бути смислоутворюючим мотивом як педагогічної, так і навчальної діяльності. Критерієм оцінки рівня

мотиваційної готовності до педагогічної діяльності поряд з іншими характеристиками можна вважати ступінь розвитку системи потреб і мотивів, а саме характер потреб і способи їх задоволення, склад і зміст переважаючої мотивації та зв'язок її з поведінкою особистості.

До потреб, що реалізуються в діяльності вчителя, і певною мірою в навчально-професійній діяльності майбутніх педагогів у вищому закладі освіти, на думку К. Вербової і С. Кондратьєвої [1], належать:

- потреба сенсу життя;
- потреба творчості;
- потреба контакту;
- потреба у визнанні, в увазі з боку оточуючих;
- потреба у процесуальному характері діяльності;
- потреба у власній значущості;
- потреба в самовдосконаленні.

Вагомим є вплив інтеракцій на розвиток мотиваційної сфери студентів. Це зумовлено тим, що процеси взаємодії і взаємовпливу в них розвивають мисленнєві процеси, волю, здатність до управління і підпорядкування, уміння розуміти людей та інші необхідні для майбутньої професії якості.

Студентська група — один із різновидів соціальних груп, які існують в суспільстві. Саме через такі малі групи особистість контактує з більш широкими соціальними спільнотами. У кожній такій групі, як правило, є специфічна система взаємин, еталони поведінки, психологічна атмосфера. Безпосереднє спілкування студентів у групі призводить до того, що між ними виникають певні взаємовідносини, з'являються мікрогрупи,

об'єднані загальною темою, цілями спілкування, симпатіями один до одного.

Процес гуманізації педагогічної взаємодії у вітчизняній психології трактується не просто як процес забезпечення передавання знань, умінь, навичок від педагога до студента, а як процес спільного особистісного зростання і особистісного розвитку. Так, А. Орлов виокремлює такі принципи побудови стратегії і тактики педагогічної взаємодії: принцип діалогізації, персоналізації, проблематизації та індивідуалізації. При цьому автор зауважує, що справжня реалізація будь-якого із цих принципів неможлива без реалізації інших. Провідним серед них є принцип діалогізації [5]. Діалогічна педагогічна взаємодія розгортається в умовах адекватного, когнітивного складного відображення учасниками педагогічного процесу, позитивного особистісного ставлення один до одного [2].

Необхідною умовою діалогізації міжособистісних взаємодій у навчальному процесі є формування гуманістичної сутності, згідно з якою домінуючими мотивами педагогічної діяльності є мотиви саморозвитку особистості. Діалогічне спілкування передбачає спільне бачення, обговорення ситуації. Не обов'язково погляди й оцінки мають збігатися. Тут важливим є сам факт спільної спрямованості до розв'язання проблем [6].

Т. Флоренська вбачає у діалогічній педагогічній взаємодії такий процес, коли у педагога відсутнє почуття зверхності, але при цьому відчувається перевага знань, досвіду і його особистості [7].

Виходячи з викладеного очевидно, що однією з умов особистісного і професійного зростання майбутнього педагога є налагодження ефективних взаємодій, зокрема в системі "викладач — студент". Тому відповідно до цього можна поставити наступні запитання: що охоплює в собі гуманістична сутність особистості? Якими є особливості перебігу взаємодії викладача і студента? Так, Т. Лук'янченко, аналізуючи проблему формування гуманістичної свідомості особистості [3], указує на необхідність високого рівня оволодіння знаннями про гуманізм і гуманність; гуманістичних поглядів, уявлень, переконань, які відображають особистісне ставлення до цінностей гуманізму; гуманних почуттів: співпереживань, любові; гуманістичних ідеалів як результатів переконань.

Гуманістична свідомість особистості, на думку автора, слугує гарантією гуманної поведінки завдяки збагаченню гуманістичної мотивації, розширенню уявлень, на основі яких формується

особистісний смисл гуманного ставлення до людей. Морально-практична діяльність, яка здійснюється у процесі педагогічних взаємодій, має спрямовуватись на формування уявлень про гуманне ставлення до людей як засобу потреби в дружбі, товаришуванні, самоствердженні у колективі; про гуманне ставлення до інших як умови переходу на вищий рівень свого розвитку; про значущість гуманного ставлення оточуючих до іншого; про значущість гуманного ставлення кожного на благо особистості, колективу й суспільства.

У процесі навчальної діяльності викладач і студенти постійно взаємодіють. Викладач організовує навчальну діяльність і контролює повністю весь процес. У цьому, на думку О. Луценка, полягають організуюча, навчальна й контролююча функції викладача в навчальному процесі [4]. Автор також зазначає, що в сучасних умовах необхідно віддавати перевагу таким способам взаємодії викладача і студентів, які сприяли б вільному розвитку особистості студента й передавали ініціативу навчання до рук майбутніх фахівців. За такого підходу взаємодія викладача і студента відбувається у сфері розвитку особистості студента, а програмні знання слугують розв'язанню завдання — повніше розкрити особистісний потенціал суб'єктів навчання. Викладач і студент взаємодіють для самореалізації особистісних можливостей і оволодіння необхідними вміннями, передбаченими програмою. Знання про операції та дії щодо формування навичок і умінь пропонуються студентам не в готовому вигляді, а набуваються ними у процесі самостійної пізнавальної діяльності. Природно, що спочатку студенти не завжди можуть самостійно розв'язувати поставлені завдання, а тому певний час викладач спрямовує їхні дії, управляє пошуком рішення, а далі лише контролює їхні дії та правильність розв'язання поставленого завдання. Саме так викладач управляє діяльністю студентів. Таке управління діяльністю студентів трактується як узгодження впливу на процес з його логікою. Цей підхід може розглядатись як одна із ефективних форм взаємодії викладача і студентів у навчальному процесі.

Література

1. *Вербова К. В., Кондратьєва С. В.* Психологія труда и личности учителя: Учеб. пособие для студ. пед. спец. — Минск, 1991. — 82 с.

2. Ковалев Г. А. Психологическое воздействие: теория, методология, практика: Дис. ... д-ра психол. наук / НИИ общ. и пед. психологии АПН СССР. — М., 1991. — 236 с.

3. Лукьянченко Т. Н. Формирование гуманистической сознательности // Проблемы саморазвития личности в образовательном пространстве: Матер. науч.-метод. конф. / Под общ. ред. Е. М. Шишмаковой. — Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2000. — С. 9–10.

4. Луценко О. А. Управление учебной деятельностью обучаемых как форма ненасильственного взаимодействия преподавателя и студентов // Проблемы самораз-

вития личности в образовательном пространстве: Матер. науч.-метод. конф. / Под общ. ред. Е. М. Шишмаковой. — Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2000. — С. 15–18.

5. Орлов А. Б. Проблема перестройки психолого-педагогической подготовки учителя // Вопр. психологии. — 1988. — № 1. — С. 16–26.

6. Петровская Л. А., Спиваковская А. С. Воспитание как общение — диалог // Вопр. психологии. — 1983. — № 2. — С. 85–89.

7. Флоренская Т. А. Диалог в практической психологии. — М., 1991. — 244 с.